

Editorial

Τα καθεστώτα ανάγκης δυσκολεύονται να ευθυγραμμιστούν με το κράτος δικαίου. Κάθε τέτοιο καθεστώς προκαλεί ένταση «μεταξύ εξουσίας και ελευθερίας, μεταξύ του δικαίου χωρίς ισχύ και της ισχύος χωρίς δίκαιο» (J.-F. Kervegan). Η εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος ανάγκης μπορεί να είναι αδικαιολόγητη και η διαιώνισή του δυσανάλογη. Εξάλλου, «σε περιόδους κρίσης, ο πειρασμός είναι ισχυρός για την εκτελεστική εξουσία να ωθήσει το κράτος δικαίου πέρα από τα όριά του» (P. Cassia), υπερβαίνοντας κάθε πλαίσιο εξουσιοδότησης, εποπτείας και ελέγχου.

Τα σχετικά ερωτήματα είναι πολλά. Μπροστά σε μια κατάσταση ανάγκης, πρέπει πάντα να υποχωρούμε ή αρμόζει να συνεχίζουμε να συλλογιζόμαστε με κλασικούς νομικούς όρους; Κάθε τέτοια κατάσταση συνιστά ένα απόλυτα αντικειμενικό γεγονός ή μήπως ενέχει και την υποκειμενικότητα της κυρίαρχης πολιτικής εξουσίας που την επικαλείται, προκειμένου να οικειοποιηθεί την κυριαρχία και να χειραγωγήσει τα υποκείμενα του δικαίου; Οφείλουν οι διαμορφωτές του δικαίου και, ιδίως, οι δικαστές να παραμείνουν ενεργοί και να αναδείξουν οποιαδήποτε παραβίαση των θεμελιωδών κανόνων ή επιβάλλεται να αυτοπεριοριστούν ώστε να ενισχύσουν τη νομιμοποίηση και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών αποφάσεων διαχείρισης της κρίσης; Και πόσο καιρό πρέπει να διαρκέσει ένας πιθανός αυτοπεριορισμός τους; Από όλα τα παραπάνω ερωτήματα προκύπτει ότι η προβληματική κάθε συγκεκριμένης κατάστασης ανάγκης στηρίζεται στη διαλεκτική εξέλιξη των διπλών *δίκαιο / πραγματικότητα, κανονικότητα / παρέκκλιση και μονιμότητα / προσωρινότητα* (βλ., πιο αναλυτικά, C. Yannakopoulos, [εδώ](#)).

Η ανθεκτικότητα και η ποιότητα της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου εξαρτώνται από το αποτέλεσμα της έντασης στο εσωτερικό του πρώτου διπλού (*δίκαιο / πραγματικότητα*), η οποία έχει γίνει αντιληπτή και ως ανταγωνισμός μεταξύ δικαίου και απόφασης (C. Schmitt) ή μεταξύ δικαίου και ωμής βίας (G. Agamben). Σε κάθε κατάσταση ανάγκης, αυτό το αποτέλεσμα συγκεκριμενοποιείται σε συνάρτηση με τη διαλεκτική εξέλιξη των δύο άλλων διπλών (*κανονικότητα / παρέκκλιση και μονιμότητα / προσωρινότητα*). Ο βαθμός και η διάρκεια των παρεκκλίσεων μίας ή περισσότερων καταστάσεων ανάγκης από αυτό που θεωρείται κανονικότητα ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου προσδιορίζουν την πραγματική κατάσταση του τελευταίου. Η τυπική επιβίωση της συνταγματικής έννομης τάξης μπορεί να τεθεί εν αμφιβόλω, αλλά δεν είναι αυτό το μόνο σημαντικό διακύβευμα.

Μετά από μία ή περισσότερες καταστάσεις ανάγκης, δεν αρκεί η δημοκρατία να μην υποκύψει στη δικτατορία. Μεταξύ της τέλει δημοκρατίας και της καθαρής δικτατορίας υπάρχει μια πληθώρα ενοχλητικών αποκλίσεων από την πρώτη, όπως οι παρακμιακές δημοκρατίες ή οι «δημοκρατορίες» (démocraties). Η συστηματική συρρίκνωση του πολιτικού πλουραλισμού και η διαρκής ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας σε βάρος της νομοθετικής και της δικαστικής υποδηλώνουν τον μαρασμό της τυπικής δημοκρατίας, όπως ακριβώς οι επαναλαμβανόμενοι σοβαροί περιορισμοί των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων σηματοδοτούν τον εκφυλισμό της ουσιαστικής δημοκρατίας. Δεν αρκεί, λοιπόν, να προσπαθούμε να κατανοήσουμε κάθε κατάσταση ανάγκης μέσα από τη σύγκρισή της με μια τυπική και στατική προσέγγιση της κανονικότητας της συνταγματικής δημοκρατίας, για την οποία, άλλωστε, συχνά δεν είναι εύκολο να έχουμε μια σαφή θετική πρόσληψη. Είναι προτιμότερο να προσεγγίζουμε αυτή την κανονικότητα με αρνητικό τρόπο, δηλαδή μέσα από την ανάλυση των καταστάσεων ανάγκης που την έχουν επηρεάσει. Κοντολογίς, όπως το ιατρικό ιστορικό ενός ατόμου αποκαλύπτει την κατάσταση της υγείας του, «[κάθε] κατάσταση ανάγκης αποτελεί στοιχείο που αποκαλύπτει την κατάσταση της δημοκρατίας μας» (D. Salas).

Στην εκτενή μελέτη του, ο Γεώργιος Ζώης παρουσιάζει τους βασικούς θεσμούς και τις θεωρητικές αναλύσεις γύρω από το δίκαιο της ανάγκης στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, στην Αρχαία Ρώμη, στον Μεσαίωνα, στην Αναγέννηση, στη Νεότερη εποχή, κατά την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, κατά τον 19ο αιώνα και από τον 20ό αιώνα μέχρι σήμερα. Ο συγγραφέας επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι η ενεργοποίηση των θεσμών του δικαίου της ανάγκης σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος δικαίου οδηγεί συχνά σε αδιέξοδο. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα κρίσιμα πεδία της οικονομίας, της ασφάλειας, της κοινωνικής πολιτικής, αλλά και της προστασίας της δημόσιας υγείας επηρεάζουν σημαντικά το δίκαιο, αλλά και τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, ο Ζώης κρίνει σκόπιμη μια επανεξέταση των θεσμών που συνθέτουν το δίκαιο της ανάγκης, υπό το πρίσμα μιας «δυναμικής» ερμηνείας, με τη συνδρομή τόσο της θεωρίας, όσο και της νομολογίας, με σκοπό την ενίσχυση και την εμβάθυνση του δημοκρατικού κράτους δικαίου.